

ОКРАСА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*Хто до краси ще й розум приєднав,
Як Сонце, той злучив тепло зі світлом
І людям став окрасою життя...
(Л. Старицька-Черняхівська)*

Ці слова Людмили Старицької-Черняхівської, вкладені в уста Петра Дорошенка (п'єса "Гетьман Дорошенко"), відповідають поглядам і життєвій позиції самої письменниці. Її постать унікальна і значуща в історії української культури, вона справді стала окрасою нашої літератури. Хоч за життя зазнала переслідувань і зрештою була фізично знищена. І лише в наш час ім'я письменниці, її творчість – драматургія, проза, поезія, переклади, театрознавчі праці, мемуаристика – належно оцінені.

Сьогодні, відзначаючи ювілейну дату, аналізуємо її творчий доробок. Гадаю, що учасники наукового зібрання долучаться до її творів на історичну тематику (прози, драматургії), хоч цікавою є і її поезія, мала проза, літературно-критичні праці.

Надзвичайно потужними є її спогади й думки, викладені у праці "Двадцять п'ять років українського театру", про історію розвитку українського театру. Вона жила і зростала в тому середовищі, де формувалися видатні особистості, відомі згодом театральні діячі – М. Старицький, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий. "Історія українського театру, – писала вона, – розірваний ланцюг. До останніх часів ми не знали суцільного малюнка, поступового розвою нашого театру. Ми мали тільки окремі розрізнені звістки". І вони – театральні діячі українського мистецтва – намагалися з'єднати цей ланцюг. У цій праці ніби живі постають корифеї української сцени. Авторка підкреслює їхню самовіддану працю, талановитість та успіх на сцені, актуальність та злободенність їхніх творів. Їм було не просто вижити в атмосфері цькування, заборон українського слова, заздрощів.

З величезним пієтетом вона пише, що вже на той час це було "...славне гроно першорядних талантів, що одразу скрасило українську сцену. Такі самородні таланти бувають, звичайно, на

сценах всіх народів, але рідко коли трапляються, щоб вони з'явилися одразу в такому числі: Кропивницький, Садовський, Саксаганський, Карпенко-Карий та Затиркевич. Ця слава зграла скрилила силою свого натхнення український театр і піднесла його до художньої краси всесвітньої штуки. Це були таланти дійсні й інтелігентні. З страшною силою темпераменту вони єднали й високу інтелігентність артистичну, що виявлялась в художньому реалізмі виконання народних типів, у повазі до того народу, репрезентантами якого виступали вони..."

У 2003 році мені з професоркою Людмилою Дем'янівською було запропоновано підготувати видання "Триста років українського театру, 1619–1919", у якій представлено праці Дмитра Антоновича, Якова Мамонтова й Людмили Старицької-Черняхівської про театр. Пригадую, книга викликала інтерес у літературних колах, насамперед у студентів. Особливо, я б сказав, "живими" були спогади Людмили Старицької-Черняхівської про "епоху корифеїв". Письменниці вдалося простежити розвиток українського театру, той тернистий шлях, який пройшли діячі української сцени на її очах. Людмила Старицька-Черняхівська також у своїй праці говорить і оцінює молодих українських драматургів, акцентує увагу на трьох шляхах розвитку їхніх драм: "...драма символічна, драма настрою, драма соціальна. Кожен із тих шляхів погрожує якоюсь небезпекою, а разом із тим і вабить своєю особистою красою. Всі ці літературні течії принесли з собою нове слово штуки. Символізм одірвав драму од малювання пошлої буденщини; він нагадав нам про вічні ґрунтовні проблеми людського духу, незалежні ні од соціальних, ні од політичних форм життя".

Вона також наголошує на важливості традицій і новаторства, на функції і значенні "ваги і сили драми" в житті людини. Тільки життєві й актуальні, близькі серцю людини проблеми будуть хвилювати публіку, примушувати її діяти в радості і в горі і на тому наголошує письменниця: "...істотою драми була і буде душевна боротьба людини чи то з долею, чи то з власним почуттям, чи з ворожим класом – це залежить од часу життя, – незмінним лишається сам принцип драми – боротьба, яка одбилася в душі людини. Дія – не в грубому розумінні лише

свідомої, залежної од волі людини зміни форм околиць життя, а зміна становищ душевних, яка и складає ґрунт Шекспірової драми і складатиме завжди сутність правдивих, вічно хороших п'єс. Все через серце людини – світ і вічний морок, радість і жалі. Драма, як і саме життя, тільки через те і набуває ваги та сили, що одбивається в душі людини. Безсмертні істини і проблеми через те тільки й безсмертні, що освітлюють знеможене серце людське".

Саме такі драми писала і сама Людмила Старицька-Черняхівська. Її твори проходили через "знеможене серце", тому вони і через роки залишаються актуальними й нові покоління через її сприйняття глибше знайомляться з історією України, з історією українського театру та з його талановитими засновниками.

Загалом Л. Старицька-Черняхівська є авторкою біля п'ятнадцяти п'єс, сповнених багатства як жанрового, так і тематичного. Серед жанрового спрямування значна частина – це драми символічні, а серед тематичного різнобарв'я – здебільшого твори з історичної тематики: "Гетьман Дорошенко", "Милость Бога", "Розбійник Кармелюк", "Останній сніп" тощо.

Саме в них, окрім "безсмертних істин і проблем", у період національно-визвольної революції 1917–1920 рр., разом із М. Грушевським, В. Пачовським, В. Винниченком та іншими письменниками вона порушує у своїх творах такі важливі для нації питання, як самостійність України та її національне визволення.

Цим її твори, на наш погляд, є досить суголосними з нашим часом, коли триває війна України з Росією за свою незалежність.

Показовою в цьому плані є п'єса "Останній сніп" (1917) у якій авторка засуджує національне зрадництво, малоросійство. Таким чином намагаючись пробудити національну свідомість свого народу.

У центрі твору – конфлікт, який уособлює вічні у нашій історії доленосні проблеми: високий патріотизм і зраду. Матеріалізується він у п'єсі через конфлікт між старим козаком Андрієм Нещадимом і його сином-зрадником Семеном: останній, змовившись із царським генералом Текелієм, показав російським військам таємну дорогу на Січ. І все це заради

кар'єри, власної вигоди. Таким чином письменниця подає яскравий приклад малоросійства, пристосуванства.

"Останній сніп" – це старий січовик Андрій Нещадим, один із останніх могіканів козацького лицарства. Він є свого роду символом національного патріотизму, невідступності і непохитності, що нерідко дається нелегко: не витримує батьківське серце зради і він помирає.

Чи актуальна п'єса сьогодні, чи близька порушена тема нашим теперішнім воєнними реаліям? Безперечно. На жаль, чуємо – і не про самотні випадки колабораціонізму, і про перекинщиків заради матеріальної вигоди, чи просто про державну зраду.

Я бажаю всім учасникам наукового зібрання успішного творчого спілкування з багатогранною і цікавою особистістю – Людмилою Михайлівною Старицькою-Черняхівською. Її ім'я повернулося в літературу, її твори, як ніколи, актуальні, викликають інтерес дослідників літератури, читачів, глядачів. Слова письменниці, вкладені в уста Петра Дорошенка, характеризують і її саму:

Не спокушайсь на славу.

Не булаві, а людові служи...

Саме письменниця все своє життя служила "людові", своєму народові.

Григорій Семенюк, д-р філол. наук, проф.